

Stambol I. I.

Sofia Egunov-Shcherbina: several strokes
to the portrait of a memoirist and Odessa employee
of the biographical commission at VAUN 136

Tsynova M. V.

To the issue of scientific activity of Ukrainian historical
organizations in the exile (USA, the second half
of the twentieth century) 147

Tsubenko V. L.

«The South of Ukraine in the national and European
history» — IV international scientific-practical
conference 153

Chistiakova I. M., Kryvdina I. B.

The Institute of Education of Ombudsman in Ukraine
and in the USA 173

Shanovska O. A.

From the history of samizdat and dissident movement
in Odesa: Anna Mikhailenko 181

Yakovliev I. V.

From Manifesto to Congress 197

УДК 94:329(477)«1989»

Я. О. Білик**ОСНОВНІ ІДЕЇ ПЕРЕБУДОВИ ВІДПОВІДНО УСТАНОВЧОМУ
З'ЇЗДУ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ (1989 р.)**

Білик Ярослав Олегович, аспірант кафедри історії та етнографії
України, e-mail: fant1k93@bigmir.net

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні ідеї, що знайшли обговорення на Установчому з'їзді Народного Руху України, що відбувся 1989 року. Провідними питаннями, які знайшли відбиття у численних доповідях, були екологічні, економічні, соціальні і політичні проблеми розвитку країни.

Екологічна проблема, як провідна на з'їзді, звучала з уст багатьох доповідачів, оскільки питання Чорнобильської екологічної катастрофи не тільки не було вирішено з боку керівної структури СРСР, а навіть влада намагалася приховати загрозу, нехтуючи життям і здоров'ям українського населення. З приводу даного питання у статті проаналізовані доповіді Олеся Гончара, Івана Драча, Сергія Конєва та інші.

У публікації розглянута економічна проблема, висвітлена на Установчому з'їзді Народного Руху України. Звернено увагу на виступи Володимира Черняка, Михайла Швайка, в яких йшла мова про необхідність створення нових форм господарювання, а саме легалізацію приватної власності та створення умов для її конкурентоспроможності, необхідність вибудовування незалежної економіки республіки.

На Установчому з'їзді Народного Руху України як магістральне звучало питання необхідності правових реформ та дотримання прав людини. Джерелом розкриття даного питання стали виступи Михайла Гориня та Левка Лук'яненка.

Ключові слова: Народний Рух України; ідеї перебудови; Чорнобильська катастрофа; економічні проблеми.

Я. О. Билык

**ОСНОВНЫЕ ИДЕИ ПЕРЕСТРОЙКИ В СООТВЕТСТВИИ
С УЧРЕДИТЕЛЬНЫМ СЪЕЗДОМ НАРОДНОГО
РУХА УКРАИНЫ (1989 г.)**

Билык Ярослав Олегович, аспирант кафедры истории и этнографии Украины, e-mail: fant1k93@bigmir.net

Одесский национальный политехнический университет,
пр-т Шевченко, 1, г. Одесса, 65044, Украина

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные идеи, обсуждавшиеся на Учредительном съезде Народного Руха Украины, который состоялся в 1989 году. Ведущими вопросами, которые нашли отражение в многочисленных докладах, были экологические, экономические, социальные и политические проблемы развития страны.

Экологическая проблема, как ведущая на съезде, звучала из уст многих докладчиков, поскольку вопрос Чернобыльской экологической катастрофы не только не был решен руководящими структурами СССР, а даже власть пыталась скрыть угрозу, пренебрегая жизнью и здоровьем украинского населения. По поводу данного вопроса в статье проанализированы доклады Олеса Гончара, Ивана Драча, Сергея Конева и другие.

В публикации рассмотрена экономическая проблема, освещавшаяся на Учредительном съезде Народного Руха Украины. Обращено внимание на выступления Владимира Черняка, Михаила Швайко, в которых шла речь о необходимости создания новых форм хозяйствования, а именно легализации частной собственности и создании условий для ее конкурентоспособности, необходимости выстраивания независимой экономики республики.

На Учредительном съезде Народного Руха Украины как магистральный звучал вопрос необходимости правовых реформ и соблюдения прав человека. Источником раскрытия данного вопроса стали выступления Михаила Горыня и Левко Лукьяненко.

Ключевые слова: Народный Рух Украины; идеи перестройки; Чернобыльская катастрофа; экономические проблемы.

Ya. O. Bilyk

**THE MAIN IDEAS OF THE RESTRUCTURING
OF THE CONSTITUENT ASSEMBLY OF THE PEOPLE'S
MOVEMENT OF UKRAINE (1989)**

Bilyk Yaroslav Olegovych, Postgraduate student at the History and Ethnography of Ukraine Department, e-mail: fant1k93@bigmir.net

Odesa National Polytechnic University,
1 Shevchenko avenue, Odesa, 65044, Ukraine

ANNOTATION

The article deals with the main ideas that were discussed at the First Constituent Congress of the People's Movement of Ukraine, held in 1989. The main issues that were reflected in the numerous reports were environmental, economic, social and political problems of the country's development.

The ecological problem, as it was at the congress, sounded from the mouth of many speakers, as the issue of the Chernobyl ecological catastrophe was not only not solved by the leadership of the USSR, but even the authorities tried to shield the threat, neglecting the life and health of the Ukrainian population. On this issue, the article analyzes the reports of Oles Gonchar, Ivan Drach, Sergei Konev and others.

The publication deals with the economic problem, highlighted at the First Constituent Congress of the People's Movement of Ukraine. The attention was drawn to the speeches of Vladimir Cherniak, Mykhailo Schwaika, in which it was discussed the need to create new forms of management, namely, the legalization of private property and the creation of conditions for its competitiveness, the need to build an independent economy of the republic.

At the First Constituent Congress of the People's Movement of Ukraine, the issue of the necessity of legal reforms and observance of human rights sounded as the main issue. The source of the disclosure of this issue was the speeches of Mikhail Gorin and Levko Lukyanenko.

Key words: People's Movement of Ukraine; the idea of perestroika; The Chernobyl disaster; economic problems.

З 8 по 10 вересня 1989 року в місті Києві пройшов Установчий з'їзд Народного Руху України, на якому було закладено фундамент формування даної громадсько-політичної організації. Ця подія засвідчила зріст політичної свідомості українського народу. Безумовно, країна потребувала кардинальних змін — соціальних, економічних, національних, екологічних. На з'їзді були розглянуті нагальні проблеми тогочасної Укра-

їни, а саме: економічна криза та шляхи її подолання, встановлення гласності, плюралізму та дотримання прав людини. Варто зазначити, що значну частину Народного Руху України складала інтелігенція та діячі культури, які чітко усвідомлювали необхідність прийняття Закону України «Про мови».

Одним з актуальних питань було вирішення екологічної загрози. Чорнобильська катастрофа стала самою великою екологічною трагедією людства, втім комуністична влада виявляла тривалу бездіяльність. Письменник Олесь Гончар слушно зазначав: «Бюрократична централізація, відомча сваволя, технічна невідповідність, дегуманізація науки, відсутність гласності, відсутність реального суверенітету республіки, хіба не цим найперше пояснюється Чорнобиль?» [1]. Дане риторичне запитання носило передусім викривальний характер. Адже через закриті політику комуністичної влади, відсутність гласності та спроб приховання страшної екологічної катастрофи від людей люди вперше почали дізнаватися про загрозу від служб масової інформації іноземних країн. Олесь Гончар під час доповіді звернув увагу на активне будівництво в Україні атомних електростанцій і закликав до проведення всенародного референдуму. «Я маю на увазі народний, всенародний референдум, який спитав би 50-мільйонну людність республіки, що вона думає про дальшу долю Чорнобиля і про всі ці нав'язувані нам, розташовані у густонаселених пунктах АЕСи, що їх потайки збираються розширювати та нарощувати? Оскільки відомствам всі потурають, і в центрі, і в керівництві республіки, оскільки ніхто їх не береться отямити, то, може, якраз таке всенародне опитування, проведене, скажімо, за участю Руху, асоціації «Зелений світ» та інших громадських організацій, могло б виявити волю народу, всіх, хто живе й трудиться на нашій землі» [1]. Слід зазначити, що Олесь Гончар, член Національної академії наук України, неодноразово у своїх творах акцентував увагу на екологічних проблемах і необхідності захисту природного середовища. Його думка і слово мали силу. Дана тема знайшла відбиття по суті у доповіді Володимира Яворівського, який передусім апелював фактами. Він звертав увагу на кількісні показники атомних і хімічних підприємств на території України й їх загрозу для нашого життя і довкілля. «На території України, яка складає 2,7 відсотка [території] Союзу,

сконцентровано понад 1000 шкідливих хімічних підприємств, що отруюють все живе навколо, а Україна використовує з їх продукції лише 7 відсотків. На території України працює 13 [атомних] енергоблоків, планується довести їх до 23. Під Львовом працює величезний завод по переробці ядерних відходів, атомні відходи...» [1].

Потребувало негайного розгляду й економічне питання, оскільки саме економічний прогрес визначає хід усіх процесів життєдіяльності суспільства.

Для досягнення нових економічних реформ потрібен був закон про економічну самостійність республіки, оскільки з тотальним контролем Радянського Союзу Україна потрапила в ресурсну кабалу, фабрики та заводи будувались взаємозалежно один від одного і знаходились різноманітно розкинуті по всій території держави. Також для поліпшення життєдіяльності народу крайне необхідно було створення нових форм господарювання, а саме легалізація приватної власності та створення умов для її конкурентоспроможності, яка в Радянському Союзі вважалася проявом капіталізму, тому й заперечувалася на ідеологічному рівні. «Марксова ідея побудови комуністичного суспільства довела свій цілковитий відрив від реального розвитку суспільства, тобто виявилась утопією», — так зазначав Левко Лук'яненко стосовно політики Радянського Союзу [3 с. 30].

Безперечно, економічне відродження України є невід'ємною частиною політичної системи. Радянська влада монополізувала та централізувала всі аспекти діяльності в країні. Володимир Черняк зазначав: «Вихід із кризи можливий тільки на основі плюралізму — економічного, політичного й ідеологічного <...> Ми бачимо, що нездійсненність політичної системи гальмує економічну реформу» [1]. Він слушно наголошував на тому, що країна потребувала нових реформ і тільки змінивши правову систему можливо було рішуче рухатися в майбутнє. «Однопартійність — історичний нонсенс нашої країни» [1]. Невід'ємною частиною плюралізму та свободи людини є дотримання її законних прав, забезпечення демократичних стандартів, таких як: загальна декларація з прав людини та міжнародні пакти про економічні, громадські, культурні і політичні права, та офіційне їх закріплення не на словах, а в законному порядку.

Як зазначив Михайло Горинь, людина в радянському суспільстві стала рабом, втративши свої політичні права: «мати свободу думки, слова, переконань, совісті, тайну переписки, особисту недоторканність, право на отримання і поширення інформації незалежно від кордонів, право на утворення асоціацій, профспілок, приватних шкіл, право на зібрання, демонстрації і мітинги, страйки, право вибору місця проживання, виїзду з країни і повернення до неї» [1].

Втім реалізація поставлених питань можлива була лише за умов формування чіткої ідеологічної платформи, визначення завдань та цілей реформ оновленої України. Професор Григорій Гончарук зазначав, що однією з причин успішного функціонування політичної партії є органічний зв'язок традиційних національних ідей народу та її програмних цілей. «Саме споконвічні сподівання спільноти, відображені у життєздатних політичних платформах, є духовними джерелами партії. Такими прагненнями українського народу були: незалежність, демократичність, добробут» [2 с. 12]. Так, основною метою Народного Руху України стало створення вільної незалежної демократичної України. Левко Лук'яненко, один з лідерів відродження державності, слушно зазначав: «Чому незалежність України видається якоюсь химерною чи екстремістською ідеєю? Та це нормальна ідея, звичайнісіньке наше право — як українців, як організму, як нації — пропагувати чисто і прямо цю національну ідею» [1]. Народний Рух України, як осередок української інтелігенції, повинен був стати каталізатором боротьби за національне відродження країни, підняття національної свідомості і українського духу.

Висновки. Отже, радянська політика зазнала катастрофічного краху: економічне, політичне, соціальне становище республік Радянського Союзу значною мірою відставало від прогресивних країн Європи, УРСР не була винятком, навпаки, Україна, перебуваючи у безпосередній близькості до центру, зазнала найзначніших втрат.

Країна потребувала нових реформ в усіх сферах життєдіяльності, але найбільшою проблемою ставила розв'язання екологічного питання, а саме наслідків Чорнобильської катастрофи. Нагальними були також економічний занепад країни, який наочно простежувався, технологічна відсталість від прогресив-

них держав та повне ігнорування прав людини. Народний Рух України, як новостворена громадсько-політична організація, уособлюючи в собі творчу, наукову, політичну еліту країни, мав неосяжну кількість конструктивних крайне необхідних реформ для оновлення країни.

Насамперед для досягнення нових демократичних реформ потрібно було повністю змінити політичний курс країни, а саме здобути незалежність.

Література та джерела

1. Три дні вересня вісімдесят дев'ятого: матеріали Установчого з'їзду Народного руху України за перебудову / упорядник Є. Жеребецький. — Вид. 2-ге. — К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2009. — 496 с.: іл.
2. Гончарук Г. І. Народний Рух України : історія : 1989–1996 рр. / Г. І. Гончарук. — Видання друге, доповнене. — Одеса: Астропринт, 2014. — 336 с.: іл.
3. Лук'яненко Л. Тут мій дух: збірник статей. Том 1. Тамподек, 2013.
4. Діденко Ю. В. Народний рух у державотворчих процесах України (1989–2002) : монографія / Ю. В. Діденко. — Одеса : Астропринт, 2006. — 176 с.
5. Лук'яненко Л. Де добрий шлях? — Київ, 1994.

REFERENCES

1. Try' dni veresnya visimdesyat dev'yatogo. Materialy' Ustanovchogo z'yizdu Narodnogo ruxu Ukrayiny' za perebudovu./ Uporyadny'k Ye. Zherebez'ky'j. Vy'd. 2-ge. K.: Vy'd-vo «Ukr. ency'klopediya» imeni M. P. Bazhana. 2009. — 496 s.: il.
2. Goncharuk G. I. Narodny'j Rux Ukrayiny' : Istoriya : 1989–1996 rr. / G. I. Goncharuk. — Vy'dannya druge, dopovnene. — Odesa: Astropry'nt, 2014. — 336 s.: il.
3. Levko Luk'yanenko. Tut mij dux. Zbirny'k statej. Tom 1/ Tampodek 2013.
4. Narodny'j rux u derzhavotvorchy'x procesax Ukrayiny' (1989–2002) : monografy'ya / Yu.V. Didenko. — Odesa : Astropry'nt, 2006. — 176 s..
5. Levko Luk'yanenko. De dobry'j shlyax? / Ky'yiv vy'dannya ukrayins'koyi respublikans'koyi partiiji 1994r.

Надійшла до редакції 10.10.2018 р.